

РЕЦЕНЗІ

НОВИЙ ПОГЛЯД НА АНГЛО-АРАБСЬКІ ПЕРЕГОВОРИ У 1915–1916 РОКАХ

Переписка Мак-Магона – Хуссейна 1915–16 гг. и вопрос о Палестине: документы и материалы. Предисловие, вступительная статья, авторизованный перевод документов и комментарии Д.Л. Шевелева. М.: «Росспэн», 2008.

Книга мінського історика, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Інституту історії Національної академії наук Білорусі Д. Шевельова вперше в пострадянській історіографії дає докладний аналіз британсько-арабських переговорів у період Першої світової війни. Йдеться про листування британського Верховного комісара в Єгипті Мак-Магона та еміра Мекки Хуссейна, в якій обговорювалися перспективи спільної боротьби проти Османської імперії, післявоєнного поділу близькосхідної карти, відтворення Халіфату.

Документи, що стали основою для дослідження, вперше надруковані в перекладі з англійської на російську. Це цікаво, враховуючи нечисленність сходознавчих досліджень у Білорусі зокрема і країнах СНД в цілому.

Англо-арабське листування початку ХХ століття не дійшло до нас в повному обсязі. Документи були частково відновлені напередодні Другої світової війни, коли актуалізувалося питання про приналежність Палестини.

Рецензована книга складається зі вступної статті, перекладів листування Мак-Магона та Хуссейна, а також листів учасників згаданих подій до Комітету конференції щодо Палестини (1939 рік) та лондонської газети «Таймс».

Вступна стаття «Палестина в англо-арабської дипломатической грі в 1915–1939 гг.», що займає більшу частину рецензованої книги, фактично є самостійним дослідженням, зробленим за текстом англо-арабського листування. Спочатку автор дослідження робить аналіз наявної історіографії з цього питання, виділяючи кілька методичних шкіл, таких як «традиційна історіографія» та «ревізована історіографія». Далі Шевельов досліджує приклади друкованого оприлюднення листів Мак-Магона та Хуссейна.

Автор робить припущення, що втрачені арабомовних оригіналів листування не

була випадковою. Навпаки, це був запланований крок, який мав розв'язати руки політикам у їхніх можливостях різнобічного трактування подій 1915–1916 років.

Далі у вступній статті йдеться якраз про політичне підґрунтя переговорів між британськими дипломатами та еміром на тлі остаточного розпаду Османської імперії. Робиться висновок про вагу міжкультурних протиріч, які вплинули на перебіг перемовин. Адже обидві сторони, плануючи свої геополітичні кроки, не дуже поважали одна одну. Англіїці вважали, що арабська цивілізація у багатьох аспектах відстала від західної, а араби, у свою чергу, не дуже відкривали свої наміри немусульманам.

Наприкінці вступної статті Д. Шевельов аналізує різні варіанти інтерпретації цього листування у 1916–1939 роках. Швидкоплинний перебіг подій зумовив політичну ревізію досягнутих домовленостей (якщо, звісно, ми визнаємо, що листування Мак-Магона – Хуссейна мало свій результат). Угода Сайкса-Піко-Сазонова (1916 рік), декларація Бальфура (1917 рік), Версальська конференція (1919 рік), арабські повстання у 1929-му та 1936 роках неодноразово змушували сторони звертатися до теми британських «обіцянок» еміру. І лише початок Другої світової війни поклав край цій полеміці, створивши у регіоні нову військово-політичну реальність.

Також мінський дослідник окремо торкається заплутаної термінології листування. Так, зокрема, термін «Аравія» не має чіткого визначення. Те саме можна сказати і щодо інших назв арабських історичних територій. Така двозначність дозволяла англійцям та арабам відчувати, що вони можуть переіграти своїх візаві. В підсумку помилилися обидві сторони, бо Британська імперія стала надбанням минулого, а у Палестині виникла Держава Ізраїль.

Далі Д. Шевельов подає самі авторизовані переклади десяти листів Мак-Магона та Хуссейна, зроблені за єдиним офіцій-

ним виданням (Parliamentary Papers, 1939). Це видання мало вирішити усі суперечки щодо вказаного листування та було як довідковий матеріал для учасників «круглого столу» стосовно Палестини.

Після перекладів листування розташовані матеріали вищеназваної конференції. Також до них долучено листи сера Г. МакМагона та його помічника полковника Ч. Вікері до газети «Таймс». У 1937 році в Палестині відбувалося арабське повстання, яке мало на меті зірвати єврейську репатріацію до цієї території. В цьому сенсі для чиновників британської влади було важливо донести не стільки свою правду щодо листування, як свою думку щодо поточних подій. Тому ці листи до провідної лондонської газети можна розглядати як спробу вплинути на громадську думку метрополії.

Одна з головних тем, які розглядає Д. Шевельов, аналізуючи листування МакМагона – Хусейна, – це питання про Палестину. Не дивно, що й ізраїльтяни, й араби прагнули по-своєму витлумачити двозначні цитати з цього листування. Кожна національна школа писала свій наратив.

Ізраїльтяни доводили, що в листах шаффу не йшла мова про Палестину. Араби,

навпаки, стверджували, що англійці давали обіцянку включити Палестину до складу Халіфату, але потім несподівано відмовилися від цих слів.

Автор дослідження проводить детальний аналіз аргументів кожної зі сторін, спираючись при цьому на текст самих першоджерел. На думку Шевельова, ситуацію ускладнює термінологічна плутанина. У різні періоди за словами «Палестина», «Сирія і Палестина», «Левант», «Ерец-Ізраель» бачили різні кордони, різні території. Тому зараз складно встановити, що малося на увазі. Дослідник у результаті робить елегантний висновок: «Свята земля була дуже велика, щоб англійці могли обговорювати це питання з Меккою, і дуже мала, щоб обидві сторони нею цікавилися».

Автор цієї рецензії висловлює сподівання, що дослідження Дмитра Шевельова та оприлюднені переклади документів будуть корисними для дипломатів, вчених-істориків, котрі спеціалізуються на регіоні Близького Сходу, студентів-сходознавців, а також найширшого кола вітчизняних інтелектуалів.

Ю.М. Корогодський

Jankowski H. *A Historical-Etymological Dictionary of Pre-Russian Habitation Names of the Crimea / Handbook of Oriental Studies. Section 8: Central Asia. Ed. by Denis Sinor and Nicola di Cosmo. Vol. 15 – Leiden; Boston: Brill, 2006. – 1233 p. + 4 maps.*

Тюркська топонімія Криму, як і топонімія будь-якого регіону, є результатом довгого й складного розвитку. Вона тісно пов'язана з етнічною й культурною історією корінних народів півострова. Вивчення формування топонімічної системи кримськотатарської мови дозволяє уточнити висунуті на підставі інших джерел концепції етнічної й культурної історії кримських татар, румеїв, урумів та караїмів, оскільки систематичне й послідовне вивчення географічних назв дає змогу глибоко зазирнути в історичне минуле народу й дослідити його контакти з іншими етносами. Зокрема, етнотопонімічний матеріал дозволяє визначити номенклатуру тюрко-монгольських племен і родів, котрі оселилися у Криму, ступінь консолідації кримськотатарського етносу, етапи його етнічної історії та

етногенезу. Топонімія дає матеріал для характеристики певних моментів історії суспільства й конкретної мови, а подекуди є єдиною основою для вирішення багатьох питань історичної географії, діалектології, етнографії та історії народу.

Вагомим внеском у вивчення тюркської топонімії Криму є рецензована книга.

Автор «Історико-етимологічного словника доросійських ойконімів Криму» польський орієнталіст Генрик Янковський обіймає посаду професора східних мов у Познанському університеті імені Адама Міцкевича і спеціалізується в тюркських мовах, приділяючи особливу увагу кримськотатарській та караїмській. На затиλλі оправи словника зазначено також, що він є першим словником такого роду в тюркології і має стати неоціненним пошуковим